

Всім було трохи ніяково, немов дійсно почували себе в чомусь винними. Першою опанувала собою Валя. Вона знаходила вчинок Олесі нетактовним і чисто жіночим. За Валею заговорив Водосвятський. Цілком погодившись з Валею, він жартівливо зробив наганяй Діні, яка приводить на серйозні засідання слабонервових панночок. За це він запропонував їй бути хазайкою й дати всім чаю.

Федоренко якось занадто поспішно його пропозицію піддержав і навіть кинувся до пакунку старих Водосвятських, розпакував його й став витягати звідти мазурки, смажену качку, домашню ковбасу, сало й т. п.

Тут прийшов Пампущенко, “Антипод”, як його називали за цілковиту протилежність з Скалозубом. Це був досить високий, але трохи згорблений також молодий ще чоловік з довгими похнюпленими донизу вусами і хмурими чесними очима. Його можна було б назвати навіть гарним, коли б не таке просте й грубувате було лице. Одягався він завжди в чоботи з халявами й носив вишивані сорочки з стьожками. І починаючи з зверхнього вигляду й кінчаючи всім світоглядом, Пампущенко різко відрізнявся від Скалозуба. Оскільки той любив галичан, остільки Антипод не любив їх. “Не українці, а якісь вишкребки”, — говорив він з ворожою зневагою. — “Ще вчить нас їдуть. Загилить би їх усіх звідділя, щоб аж зашуміли!” І наскільки Скалозуб любив витонченість, аристократизм мови, галичаними й іноземні вирази, настільки Пампущенко гидував ними й балакав чисто селянською мовою, вживаючи навіть такі жаргонні слова, як “пошти що”, “знаця”, “возхищеніє” і т. п.

Єдине, що їх єднало, це була ненависть до руських, поляків і жидів. Але й тут була різниця. Скалозуб ненавидів, але старався брати від ворогів усе що можна, а Пампущенко нічого не визнавав за ними, нічого не хотів од них, до всього неукраїнського ставився з непохитною огидою. Через це, після того як вигнали з університету, він уже нічого не читав ні на одній мові, крім української. Коли йому радили прочитати якусь цікаву книжку, то він перш усього питав:

— Українська?

— Ні, але...

— Ну то плював я на неї!

Знайомих, крім українців, у його не було. Всякий, хто заговорював до його не по-українському, міг сміливо рахувати на грубу й ворожу відповідь. Сам Пампущенко ні до кого не звертався ніяк, як тільки по-українському. Чи на почті, чи в ресторанах, чи в редакції руської газети, з приватними особами й чиновниками, скрізь і завжди він говорив тільки по-українському.

— На українській землі, хай по-українському й розуміє, чортяка йому в черево.

Привітавшись, він, не звертаючи ні на кого уваги, голосно й сердито заговорив:

— А що? А я не казав? Чорт батька зна що пишуть, а люди не розуміють. Приїхав один чолов’яга з Масюківки. “Ну, — каже, — ваше “Відродження” таке, що з ним хоч до жидівського рабина йди, ні чорта не розшолопаєш”. Гарно слухать?

Скалозуб посміхнувся.

— Хай виховуються, пане добродію, — сказав він, виймаючи цигарку з портсігара.

— “Виховуються”, — зневажливо буркнув Пампущенко і одломив руками шматок ковбаси. — Добре виховання, як люди плюються. “Язика поломаєш з такими словами”.

Це був пункт, на якому завжди стикались Скалозуб і його антипод. Нападав останній. На його боці стояла, як казав він, уся російська Україна, котра немов би аж корчилася від цих слів “навіть”, “ділання”, “вражіння” і всіма силами протестувала проти них. А Скалозуб

спокійно доводив йому, що протестує не Україна, а повітовий патріотизм, що українська мова тепер в процесі формування й що протести “земляків з ріжних Масюківок” є необхідне й перехідне з’явище. Він приводив йому приклади всієї української преси в Києві й інших городах, де редакції газет закидаються листами всяких “земляків”. Але ті всі протести ні до чого, бо один обурюється, що пишуть “майже”, і радить писати “сливе”, а другий жахається од “сливе” і присягається, що в їхній Масюківці “нарид” говорить тільки “майже”. Третьому ж ні “майже”, ні “сливе” не подобається, а тільки “шевченківський язик”, ніби Шевченко міг говорити “пошти”.

— Авжеж, “пошти”, а не ваше “майже”, — неодмінно вставляв Пампущенко.

Але Скалозуб на вставки не звертав уваги й так же спокійно, з посмішкою силкувався переконати Антіпода, що в виробленню мови треба рахуватися з законами її, з науковими методами, а не з протестами людей, у яких думка не сягає поза Масюківку.

— Е, базікайте там, — знов перебивав Пампущенко, — “закони, наукові методи”! Чорт батька зна що вигадують та й називають “методи”. Що то таке, оте “методи”? Ну, що воно по-нашому значить?

— Спосіб, лад...

— “Спосіб, лад”...

Кінчалась іноді суперечка тим, що Пампущенко ввертав круте слівце, часто сам того не помічаючи, і Скалозуб, стиснувши плечима, одходив від його.

Знаючи, про що вже буде мова, Водосвятський, щоб спинити Пампущенка, перебив його й розказав історію з Степаном. Пампущенко затих і якийсь час тільки очима кліпав, дивлячись прямо в лице Водосвятському. Потім вмить страшно почервонів, тріпнув чубом і кинувся до своєї одежі.

— Чекайте! Куди ви? — здивувався Водосвятський.

Пампущенко з одним одягненим рукавом грізно повернувся до його і вільною рукою показав убік.

— Туди, де льється українська кров! Розумієте чи ні, паничі? Туди, де вбивають наших. Боронить піду не язиком, а ось цими руками й кровью своєю, як треба буде. Розумієте тепер, чи заклало вам, пане добродію, га?

До Пампущенка кинулись Сріблюк і Скалозуб з зляканим благанням не накликати погрома. Але Пампущенко як зп’янілий виривав у їх пальто й з піною кричав:

— Пустіть! Я їм покажу мазепинців! Я їх перестріляю! Хай судять мене. Пора вже не язиком з ними розправляться. Пустіть, чого вам треба од мене? Ідіть к чортам! Пустіть.

Але його міцно держали, рішивши ні за що не пустить. Пампущенко оскаженів і почав пацать ногами, кусать руки, але його посадили на канапу й тримали з обох боків.

— А тепера до справ! — задихано сказав Скалозуб, одходячи до столу й витираючи хусткою сліди брудних ніг Пампущенка на смокінгу.

Валя й Діна зараз же швидко сіли в куток і наготовились, вони були схвильовані й налякані.

Водосвятський і Сріблюк, насівши на Пампущенка, міцно держали його. Пампущенко голосно сопів носом, водячи по всіх лютими й червоними, як у деяких риб, очима.

— Пустіть мене, я вам кажу! — хрипко й грізно часом кричав він.

— Лежи, стерво, лежи! — відповідав Водосвятський. — Прохолонь трохи.

Дякуючи інцидентові з Пампущенком настрої у всіх був підвищений, більш рішучий, навіть у Федоренка (коли боролися з Пампущенком, він сам боявся підступати, а тільки ходив навкруги й схвильовано кричав, даючи поради, або часом обережно ззаду придержував Антіпода за край піджака).

Одбився інцидент і на програмі чергового числа “Відродження”. Постановлено було передовицю написати про Степана, написати гостро, виразно, без солодкового-журних зітхань та похитувань головою “Рідної Справи”. Штраф грошима взяв на себе Скалозуб. Більше того, він сказав:

— Пишіть, не боячись ніяких штрафів, хай навіть закривають газету. Зараз же нову. Грошей вистарчить.

Тут Пампущенко сердито закричав:

— Ну, хай вам сказ! Пустіть, я вже прохолов.

Видко було, що, дійсно прохолов, і його пустили.

Після цього засідання пішло ще дружніше. Питання обговорювались швидко, енергично, постанови робились одноставно, без звичайних непорозумінь між Скалозубом та Федоренком або Водосвятським та Сріблюком.

Після передовиці ухвалено було дати статтю про політику “старих”. Ідея така. Старі своїм розслабленим боязким пхиканням, своїм невиразним народолобством, своїм заграванням з урядом тільки шкодять справі відродження України. Годі церемоній! Час мужно показати, що український нарід доріс уже до того, щоб сміливо й отверто заявити в лице гнобителям своїм про кривди і долі свої.

Цю статтю доручено було написати Федоренкові яко найкращому знавцю політики “старих” (колись він був членом деяких їхніх товариств).

Далі постановлено було дати статтю про австро-російські відносини й роллю в них українського питання. В цій статті Сріблюк (йому доручили її) мусів тонко й дипломатично натякнути російському урядові, що утиски українців у Росії можуть викликати небажані наслідки. Війна з Австрією ось-ось вибухне. Хто знає, на чийому боці буде щастя. Розумна політика вимагає, щоб серед власного табору не було незадоволення. Взагалі, Сріблюк мусів цю статтю написати обережно, так дипломатично, щоб ні до чого не можна було причепитись, а разом з тим почути погрозу.

Нарешті, знов про ескеків. З ними постановили поводитись якнайгостріше. Ці безбатченки, прихвостні російських ескеків шкодять національному відродженню, може, ще гірше, ніж чорносотенці. Останні принаймні отверто виявляють себе ворогами й кінець. Ескеки ж, називаючи себе теж українцями, але нічим свого українства не доводячи, граючись в пролетароманію й соціалізм, одхиляють робітників від їхнього дійсного завдання. В такому смислі постановили й статтю написати. Причому в ній же звернутись до всіх верств українського громадянства й кликати до спільної дружньої праці над визволенням рідної землі з неволі й злиднів. Між инчим, Скалозуб настояв, щоб виразно було підкреслено єдність інтересів усіх класів українського народу.

Цим і закінчилось засідання. Всі почували себе бадьоро, весело, хотілось чи співати, чи боротись. Навіть Валя не робила вражіння строгої класної дами й незграбно кокетувала з Водосвятським. Діна ж весь час запишано поглядала на Скалозуба й загадково посміхалась. Один Пампущенко був хмурий і задумчивий. Але на його не звертали уваги, він майже завжди був такий.